

Slavernij-onderzoek en debat in Nederland: Een stand van zaken

Voordracht gehouden t.g.v. de start van de NiNsee-leerstoel aan de UvA met prof.dr. Stephen Small.
19 mei 2011

Alex van Stipriaan

Dames en Heren,

Aan de vooravond van de komst van het slavernijmonument en van NiNsee, hield ik in 2001 een lezing op de jaarlijkse conferentie van het Platform Slavernijverleden. De titel van mijn bijdrage toen was 'Geschiedschrijving over het NL slavernijverleden: een stand van zaken'. In bijgewerkte vorm verscheen deze lezing als hoofdstuk in het boek 'Beyond Fragmentation; Perspectives on Caribbean History' samengesteld door o.a. de bekende Trinidadian historicus David Trotman. Daarin had ik overigens mijn bijdrage de ondertitel meegegeven: The Books no one has read.

We zijn nu 10 jaar verder, er staat een monument, er is een instituut en nu is er ook een bijzondere leerstoel. Tijd om weer eens de balans op te maken. Voor die lezing, 10 jaar geleden, had ik een inventarisatie gemaakt van de wetenschappelijke literatuur over het Nederlands slavernijverleden. Daaruit bleek dat er tussen 1900 en 1970 ongeveer 15 boeken waren gepubliceerd m.b.t. het Nederlands slavernijverleden in het algemeen of meer specifiek m.b.t. de kusten van West- en Centraal Afrika, Suriname, de voormalige Nederlandse Antillen, Brazilië, Guyana, New York. Daarnaast nog een onbekend aantal artikelen, met name in de West-Indische Gids, maar die heb ik toen niet geteld, het zullen er enige tientallen zijn geweest.

Tussen 1970 en 2000 telde ik ongeveer 60 boeken, waaronder een flink aantal dissertaties en zo'n 120-140 artikelen, d.w.z. ongeveer 2 boeken en 4-5 artikelen per jaar. De wetenschappelijke productie nam duidelijk toe en langzamerhand begonnen ook de toon, de taal, het perspectief en de methoden van onderzoek enigszins te verschuiven.

Het volgende citaat is een typerend voorbeeld voor de overgang van periode 1 naar periode 2. Het is van de hand van een bekend Nederlands historicus, die zich overigens verder nooit met de slavernij heeft beziggehouden, maar ook dat was normaal want echte specialisten waren er tot dan toe nauwelijks geweest. Het verscheen in 1975 in HET wetenschappelijk forum voor historisch Nederland: het Tijdschrift voor Geschiedenis.

"Slaven lijken op een nieuwe plantagedirecteur zo te reageren als schoolkinderen op een nieuwe leraar"
"Zelfs bewapende slaven laten het niet aankomen op een directe strijd met een kleine blanke minderheid".
... en "haast elke man met enige ondernemingslust zou dan spoedig geneigd zijn het vrije bosnegerleven te kiezen". Vervolgens beschrijft hij de "neger-slaven", die samen een "negergemeenschap" vormen en daar in een "eigen negerwereld" leven.

Het is de toon die de muziek maakt. We kunnen de auteur het gebruik van de term 'neger' niet kwalijk nemen, dat was toen nog een normaal woord, ook in zwarte kring, maar het is de paternalistische, neerbuigende toon die het subject van de geschiedenis inferieur maakt en daarmee tot zwijgen brengt, die er wel toe doet.

Een woordkeus en beschrijving als deze zul je nu niet gauw meer tegenkomen, zoveel is zeker. Wel kun je nog steeds, wat ik dan maar noem 'traditionele' benaderingen tegenkomen die vanuit eenzelfde superieur-koloniale blik van buitenaf naar de slavernijgeschiedenis kijkt, of die de slavernijgeschiedenis toch vooral als een Nederlandse winst- of verliesrekening bekijkt. Maar ik betitel dat wel als traditioneel, omdat het in het wetenschappelijk onderzoek niet meer de toon zet.

Dat betekent niet dat eurocentrisme en koloniaal paternalisme, of zelfs ronduit racistische uitspraken zijn verdwenen uit de slavernij-studies. En het betekent evenmin dat het perspectief van Afrikanen die in slavernij werden gebracht en van Afro-Caribiërs nu veel prominenter wordt gepresenteerd, noch dat de

overgrote meerderheid van niet-Caraïbische historici nu plaatsmaakte voor een meerderheid van historici met een Caraïbische achtergrond. Dat allemaal niet. Maar er kwam wel beweging in en zeker vanaf de jaren 1990 vond er toch een duidelijke verschuiving plaats; voor het Marrononderzoek was dat zelfs al veel eerder begonnen. Er kwam meer onderzoek dat de slavernij van binnenuit probeerde te begrijpen & te analyseren en er kwamen meer vergelijkingen met ontwikkelingen elders in het Caraïbisch gebied. Er werd en wordt een veelheid van nieuwe bronnen aangeboord of veel kritischer en creatiever gebruikt. Het blijft alleen wel een Nederlandstalige aangelegenheid, want onderzoekers van daarbuiten trekt het niet aan, behalve in relatie tot Marron-onderzoek. Daarom is het goed dat nu Stephen Small als betrokken buitenstaander, zonder aan Nederland gerelateerde emoties en met veel vergelijkingsmateriaal van elders, het Nederlands slavernijverleden en zijn erfenissen gaat onderzoeken.

In de afgelopen 10 jaar telde ik minimaal 30 nieuwe boeken, d.w.z. minimaal 3 per jaar, en minimaal 70 artikelen, maar waarschijnlijk zijn dat er nog veel meer. Dus het totaal gemiddelde zal wel hoger liggen dan 7 per jaar. Hoe dan ook, de onderzoeksproductie blijft substantieel stijgen.

Ik heb voor mijn inventarisatie van de afgelopen 10 jaar dezelfde categorisering gehandhaafd als die van 2001, met dien verstande dat de categorie 'slavernijsysteem & plantages', die toen ruim vertegenwoordigd was, o.a. met een aantal proefschriften, waaronder mijn eigen, dat dit nu nauwelijks meer voorwerp van onderzoek is. Ik heb deze daarom nu samengenomen in de categorie 'slavenhandel en slavernijsysteem'. Daarentegen is er ook een nieuwe categorie bijgekomen, namelijk de analyse van de geschiedschrijving zelf over de slavernij, de historiografie.

Ik ga er niet uitgebreid bij stilstaan, het is louter om u een blik te geven op wat er zoal gebeurd is en wie er zoal publiceren tegenwoordig. Het gaat daarbij dus alleen over wetenschappelijk onderzoek, dus niet over alle –o.a. genealogisch– onderzoek dat tegenwoordig ook wordt gedaan door 'gewone mensen' die niet historisch geschoold zijn.

Slavenhandel en slavernijsysteem, o.a.:

- Dirk Tang e.a. (red.) *Slaven en schepen; Enkele reis, bestemming onbekend* (2001) (tevens tentoonstelling)
- Joh.Postma & Victor Enthoven (eds.) *Riches from Atlantic commerce* (2003)
- Linda Rupert, *Inter-imperial trade and local identity; Curaçao in the colonial Atlantic world* (dissertatie 2006).
- Rik van Welie, Patterns of slave trading and slavery in the Dutch colonial world, 1596-1863. In *Dutch Colonialism, migration and cultural heritage* (2008), 155-261.
- Ruud Paesie, *Lorrendrayen op Africa; De illegale goederen- en slavenhandel op West-Afrika...* (dissertatie 2008).
- Jozef Siwipersad, *'Gij zijt blank en wij zijn zwart'; Gedrag patronen in een slavenmaatschappij, Suriname, 19e eeuw* (2009)
- Henk den Heijer, *Het slavenschip* (oratie 2011)

Artikelen van o.a. Dienke Hondius, Jelmer Vos, Victor Enthoven, Wim Klooster, Han Jordaan, Akosua Perbi, Hogerzeil & Richardson, Eric van der Oest.

Slavenverzet en marronage, o.a.:

- Frank Dragtenstein, *'De ondraaglijke stoutheid der wegloopers'; Marronage en koloniaal beleid in Suriname, 1667-1768* (dissertatie 2002) en Idem, *Alles voor de vrede; De brieven van Boston Band tussen 1757 en 1763* (2009)
- Silvia de Groot, *Agents of their own emancipation; Topics in the history of Surinam Maroons* (2009)
- Artwell Cain & Sandew Hira, *Tula; De slavenopstand van 1795 op Curaçao* (2009)

Artikelen o.a. Peggy Plet, Ellen Klinkers, Han Jordaan, Eric Jagdew, Alex van Stipriaan

Sociaal & cultureel leven in de slavernij, o.a.:

- Hilde Neus, *Susanna du Plessis, portret van een slavenmeesteres* (2003)
- Frank Dragtenstein, *'Trouw aan de blanken'; Quassie van Nieuw Timotibo, twist en strijd in de 18e eeuw in Suriname* (2004)
- N.Boldewijn, R.Dors, H.Lamur, *De Herrnhuttergemeente Charlottenburg*, 2 dln. (2007)
- Aspha Bijnaar (red.), *Kind aan de ketting; Opgroeien in slavernij toen en nu* (2010), (tevens tentoonstelling)

Artikelen van o.a. Ronald Donk, Rose Mary Allen, Luc Alofs, Gert Oostindie, Alex van Stipriaan.

Manumissie, abolitionisme, Emancipatie, o.a:

- Angelie Sens, *'Mensaap, heiden, slaaf': Nederlandse visies op de wereld rond 1800* (dissertatie 2001)
- Patricia Gomes, *Over 'natuurgenooten' en 'onwillige honden'; Beeldvorming als instrument voor uitbuiting en onderdrukking in Suriname 1842-1862* (2003).
- Okke Ten Hove, H.E.Helstone, W.Hoogbergen, *Surinaamse Emancipatie*, 3 dln (2003, 2004, 2009)
- Humphrey Lamur, *Familienaam & verwantschap van geëmancipeerde slaven in Suriname: zoeken naar voorouders / Family name & kinship of emancipated slaves in Suriname: tracing ancestors*, 2 dln. (2004)
- Glenn Willemsen, *Dagen van gejuich en gejubel; 1 juli 1863: afschaffing van de slavernij in Nederland, Suriname en de Nederlandse Antillen* (2006).
- Maartje Janse, *De afschaffers: publieke opinie, organisatie en politiek in Nederland 1840-1880* (dissertatie 2007).

Artikelen van o.a. Huub Everaert, Ellen Klinkers, Jean Jacques Vrij, Alex van Stipriaan

Erfenissen van slavernij, o.a.:

- Gert Oostindie (red.), *Het verleden onder ogen; Herdenking van de slavernij* (2000) / *Facing up to the past; Perspectives on the commemoration of slavery from Africa, the Americas and Europe* (2001) en Idem, *Slavernij, trauma en canon* (oratie 2007)
- Clark Accord & N.Jurna (samenst.), *Met eigen ogen: Een hedendaagse kijk op de Surinaamse slavernij* (2003)
- Rose Mary Allen, *Di ki manera? A social history of Afro-Curaçaoans, 1863-1917* (dissertatie 2007)
- Alex van Stipriaan, W.Heilbron, A.Bijnaar en V.Smeulders, *Op zoek naar de stilte; Sporen van het slavernijverleden in Nederland* (2007)
- Armand Zunder, *Herstelbetalingen: De 'Widergutmachung' voor de schade die Suriname en haar bevolking geleden hebben onder het Nederlands kolonialisme* (2010)

Artikelen van o.a. Dienne Hondius, Francio Guadeloupe

Historiografie van het NL slavernijverleden

Artikelen van o.a. Gert Oostindie, Sandew Hira, Peter Meel, Alex van Stipriaan

En verder...

In diezelfde 10 jaar heeft de schooltelevisie een 3-delige serie over slavernij gemaakt voor 10-14 jarigen en een eendelige documentaire voor de bovenbouw van de middelbare school. In het seizoen 1999-2000 opende het Tropenmuseum als eerste in Nederland een aparte vaste afdeling over de slavernij onder de titel De Prijs van Suiker, en werden rond 2003 verschillende succesvolle tentoonstellingen over de slavernij gemaakt, waaronder De Erfenis van de Slavernij in het Wereldmuseum, die daarna ook naar Suriname en Curaçao reisde.

Aandacht voor het Nederlands slavernijverleden rond 2003

Slavernij werd officieel onderdeel van de historische canon van Nederland; er werden documentaires gemaakt en er zijn in die jaren verschillende theaterstukken en dansvoorstellingen over de slavernij opgevoerd. Er verschenen romans en kinderboeken, er kwam een kernleerplan over het NL slavernijverleden voor 10-15 jarigen en er is een 5-delige serie over de NL slavernij voorbereid die komend najaar in oktober wordt uitgezonden op de Publieke Omroep. En maak uw borst maar nat, want in 2013 zal er een golf aan publicaties, tentoonstellingen en evenementen gaan plaatsvinden in het kader van 150 jaar afschaffing van de slavernij.

In het onderzoek en in al die evenementen zien we nu veel meer dat slavenhandel en slavernij niet meer als een boekhoudkundige geschiedenis van winst & verlies wordt geschreven zoals in de traditioneel-koloniale benadering, maar dat er gezocht wordt naar mensen, naar processen, naar nieuwe perspectieven, naar meerstemmigheid. De vraag is natuurlijk wat van al dat nieuwe onderzoek doordrong tot de schoolboekjes. Tien jaar geleden concludeerde ik dat dat nog niet erg het geval was en dat daarin de stilte nog in belangrijke mate doorbroken moest worden. Daar moet ik wat van terugnemen, want inmiddels is ook daar onderzoek naar gedaan en het blijkt dat er zelfs in de geschiedenismethodes van de jaren 50 soms al aandacht was voor de slavernij, zoals in de veelgebruikte serie *Toen En Nu*.¹

Sinds die tijd kwam er wel iets meer aandacht in de schoolboekjes, maar er waren verschillende methodes die er helemaal geen plaats voor bleven inruimen of heel summier. En heel vaak, en dat gold zeker voor de geschiedenisboeken op de middelbare school in die periode, werd de slavernijgeschiedenis hoofdzakelijk behandeld m.b.t. de Verenigde Staten, met veel verwijzingen naar de Hut van Oom Tom.

¹ Lucia Hogervorst, Is de slaaf slecht bedeed in het onderwijs? : een onderzoek naar beeldvorming rond slavernij in de naoorlogse Nederlandse geschiedenisboekjes. *OSO, Tijdschrift voor Surinamistiek* 25 (2006), 56-67. Dit is gebaseerd op haar doctoraalscriptie aan de Erasmus Universiteit 2004.

Ze werken voor ... niets. Ze zijn gevangen in Afrika, als beesten; daar zijn ze verkocht aan de meester van de plantages, en daar moesten ze werken onder 't striemen van de zweep – als beesten.” (1959)

Hollandse kooplieden deden ook verkeerde dingen. Ze zonden schepen naar de kust van Afrika. Daar kochten ze mensen van de negerkoningen. Soms ook werd een negerdorp overvallen en werden de gezonde mannen en vrouwen meegenomen. Men bracht de negers naar Amerika waar ze op de plantages moesten werken. Aan deze slavenhandel werd veel verdiend. De negers hebben veel geleden. Negers die tijdens de overtocht ziek werden, werden overboord gegooid.” (1972)

In de methodes die rond 2000 uitkwamen is de aandacht voor het Nederlands slavernijverleden wel substantieel toegenomen. In alle methodes wordt er aandacht aan besteed, al leggen ze natuurlijk wel allemaal verschillende accenten. In de drie van de nieuwste methodes voor de basisschool (2000/2001)² wordt gepoogd de leerlingen een beeld van de slavernij te geven aan de hand van verhalen waarin ze zich kunnen inleven; het harde regime wordt beschreven, er is aandacht voor verzet en marronage en voor Afro-Caraïbische cultuur. Ook de toon en het woordgebruik zijn duidelijk veranderd, i.p.v. negers wordt nu bijvoorbeeld gesproken van Afrikanen. Bovendien gaat het ook niet meer hoofdzakelijk over Noord-Amerika. De ervaring van NiNsee en vele bibliotheken leert dat een toenemend aantal leerlingen tegenwoordig een werkstuk maakt over het Nederlands slavernijverleden. Kortom, de conclusie moet zijn dat zijn dat het allemaal de goede kant op gaat en dat, met nog een aantal jaren hard eraan trekken, NiNsee kan worden opgeheven. Of toch niet?

Dat is natuurlijk de grote vraag. In ieder geval is een conclusie, dat de nog steeds vaak gehoorde klacht van Afro-Nederlandse kant, dat in Nederland niemand aan de slavernijgeschiedenis aandacht besteedt, of: dat zij in de geschiedenisboekjes niet voorkomen', dat dat anno 2011 niet vol te houden is. De vraag is natuurlijk wel interessant waarom mensen dat gevoel hebben. Het antwoord daarop heeft meerdere kanten. Laat ik beginnen met te zeggen dat als het gaat om de Antilliaanse slavernijgeschiedenis er wel wat inzit, want daarover is nog steeds niet veel onderzoek gedaan. Maar nog veel belangrijker is waarschijnlijk –en dat concludeerde ik 10 jaar geleden ook al– dat de vertaalslag van wetenschappelijk onderzoek naar meer populaire en toegankelijke literatuur en andere manieren van informatie-overdracht, nog veel te weinig wordt gemaakt. Dit lijkt me bij uitstek een taak van NiNsee. Het is toch jammer dat er inmiddels heel goed een toegankelijk overzicht te schrijven is van het Nederlands Slavernijverleden vanuit een meerstemmige invalshoek, maar dat het grotere Nederlands publiek het wat dat betreft nog steeds moet doen met het boek van Piet Emmer.

In de tweede plaats is er natuurlijk wel veel meer aandacht voor het slavernijverleden in de schoolboekjes, maar het varieert nog steeds sterk en nog veel belangrijker: het is aan de docent wat hij of zij ermee doet. Je kunt het thema heel minimaal behandelen door er even snel doorheen te laten lezen, of je kunt er aparte lessen aan besteden met veel extra materiaal of bijvoorbeeld een bezoek aan NiNsee brengen. Tien jaar geleden zocht ik terug in mijn eigen middelbare school geschiedenisboek wat daarin over het Nederlands slavernijverleden werd gezegd (1 regel: over de afschaffing). Dit keer heb ik gekeken in het boek dat mijn jongste zoon (3^e klas middelbare school) gebruikt, namelijk *Sprekend Verleden*, 1500-heden, voor havo & vwo. Dat levert het volgende op:

² *Wijzer door de tijd; Bij de Tijd; De Grote Reis.*

Sprekende Verleden (dl.2, 1500-heden), voor havo en vwo (2005, 4^e druk)

The collage features several key elements:

- Top Left:** A large sailing ship on the water, with text about the 'Albatross' and its role in the slave trade.
- Top Center:** A portrait of a man in historical attire, likely a historical figure mentioned in the text.
- Top Right:** A page from the 'Encyclopédie' showing a man working in a field, with text about the French Revolution and the 'Encyclopédie' project.
- Middle Left:** A diagram of a human body showing internal organs, with text about anatomy and medicine.
- Middle Center:** A globe with text about the 'Abolitionisme ontstaat' (Abolitionism arises).
- Middle Right:** A circular illustration of a woman's head with text about the 'Mort l'ère aussi 1809'.
- Bottom Left:** Text about 'Abolitionisten willen afschaffen van de slavernij' (Abolitionists want to abolish slavery).
- Bottom Center:** Text about 'Wat wild de slavernij in het zuiden?' (What was slavery in the south?).
- Bottom Right:** A timeline or table showing historical events across different regions like Europe, Middle East, and America.

Op drie pagina's in het boek staat een stukje over slavernij, waarvan twee over abolitionisme, met als enige referentie naar Nederland dat die de slavernij pas na Engeland en Frankrijk afschafte.

The figure consists of two main parts:

- Timeline (Top):** A horizontal timeline from 1500 to 1700, divided into 'MIDDELE EEUWEN' (Middle Ages) and 'Nieuw tijd' (New Time). It marks the French Revolution (1789-1799) and the 'MIDDELE EEUWEN' period.
- Table (Bottom):** A table with columns for 'EUROPA', 'MIDDELE OOSTEN EN NOORD-AFRIKA', 'AFRIKA', 'AZIE', 'MIDDELE EEUWEN', and 'Nieuw tijd'. It lists historical events and movements in various regions, such as 'FRANSE NEDERLANDEN', 'REPUBLIC', 'RENAISSANCE', 'HERVOERING', 'OPKOMST NACHTIGE VORSTEN', 'VERLICHTING', 'WETENSCHAPPELIJKE REVOLUTIE', 'ARABISCH WERELD', 'TURKSE RIJK', 'VERENIGDE STATEN', 'LATIJN AMERIKA', 'SURINAME', 'NEDERLANDSE ANTILLEN', 'INDONESIË', and 'INDIA'.

Wel twee volledige pagina's over slavernij in de VS + drie pagina's over raciale ongelijkheid en burgerrechten-beweging in de VS + luister cd en web site met info daarover. In de tijdbalk achterin het boek wordt slavernij niet apart benoemd, maar is onderdeel van 'Kolonisatie'.

Het mag duidelijk zijn dat in deze geschiedenismethode nog steeds een grote stilte over het Nederlandse slavernijverleden hangt. En ook in de klas voegde de leraar van mijn zoon daar niets aan toe. Maar daar staat tegenover dat er tegenwoordig meerdere methodes zijn die wél uitgebreid aandacht aan het Nederlands slavernijverleden besteden, welke bladzijden lang. Wel is het dan meestal voornamelijk op Suriname gericht.

In de derde plaats moet je, als je iets wilt weten over de slavernijgeschiedenis, ook wel zelf actief op zoek gaan, en omgekeerd moeten degenen die iets organiseren ook actief op zoek gaan naar een divers publiek,

dus ook met verschillende benaderingswijzen. Daarnaast is het jammer dat zo weinig Afro-Nederlandse studenten geschiedenis gaan studeren, zij zouden een goed voorbeeld kunnen geven, al hoeven zij zich natuurlijk niet per definitie met slavernijgeschiedenis bezig te houden, maar alleen al hun aanwezigheid op de geschiedenisfaculteiten en in het historische veld zou verrijkend zijn.

En tenslotte, misschien wel de meest lastige verklaring voor de vraag waarom er nog zoveel stilte wordt ervaren: mensen lijken het soms gemakkelijker te vinden zich aan bepaalde mythes vast te klampen dan te zoeken naar de verandering en vooruitgang die is gemaakt. Inderdaad een bekende Leidse historicus publiceert nog steeds zijn, ik zal maar zeggen 'koloniaal-traditionele' analyses van het slavernijverleden en dat het allemaal wel meeviel. Maar daarmee valt moeilijk vol te houden dat DE Nederlandse geschiedschrijving nog koloniaal en eurocentrisch bezig is. Of een andere mythe, zoals die van de Surinaamse econoom die de uitbuiting van de slaven en de winstgevendheid van de Surinaamse plantage-economie *The Dutch Best Kept Secret* noemt, maar zich daarbij wel baseert op al het werk dat andere, veelal Nederlandse historici vóór hem hebben verricht. Beide soorten mythes kunnen bij verschillende partijen op veel applaus rekenen. Maar de kritische houding die deze auteurs zélf juist eisen van anderen, zou ook ten aanzien van henzelf het debat opener en vruchtbaarder maken.

Daar komt bij dat in de mythevorming en het bijbehorend debat tegenwoordig soms grenzen worden overschreden die, mijns inziens, niet erg bevorderlijk zijn voor een vruchtbare discussie. Wetenschappers dienen zich bewust te zijn van de taal en metaforen die zij gebruiken en zich eerst af te vragen of ze bijvoorbeeld het ook zo zouden zeggen als ze het over slachtoffers van WO-II zouden hebben. Ook het basisprincipe van wetenschap, namelijk dat onderzoek herhaalbaar moet zijn, o.a. door gedetailleerde en correcte bronvermeldingen, moet gerespecteerd blijven, anders kun je oncontroleerbaar van alles beweren. En tenslotte dient in het debat ook de persoonlijk integriteit van eenieder te worden gerespecteerd. Gebeurt dat allemaal niet, en die signalen zijn er soms, dan sluiten onderzoekers zich op in hun eigen loopgraven en ontstaat een impasse i.p.v. verandering. Er ontstaat dan een naar binnen gekeerde exclusiviteit die voor nieuwe stiltes zorgt.

Laat ik daar dan meteen aan toevoegen dat er nog meer nieuwe stiltes en gevaren op de loer liggen, die het absoluut noodzakelijk maken om door te gaan. In de eerste plaats heeft dat te maken met het veranderende politieke en sociale klimaat in Nederland. In 2004 kwam er alweer een nieuwe geschiedenis-methode uit voor de Basisschool: *Speurtocht*. In de bijbehorende brochure en ook op internet wordt het aangeprezen als geschreven "vanuit Nederlands perspectief". Er worden twee bladzijden aan slavenhandel en slavernij besteed, waarvan weer de helft over de VS. Er wordt geen poging gedaan tot inleving en identificatie voor de leerlingen, en waar elders in het boek gesproken wordt van we/wij als het om Nederlandse thema's gaat, wordt bij slavenhandel en slavernij meer afstand gehouden met ze/zij.

Een ander, recent en meer persoonlijk voorbeeld: twee studenten bij het Mastervak *Diversity in Dutch History* dat ik doceer, zeiden, tegen medestudenten, waar ik overigens niet bij was: 'Ach, al die zogenaamde gedwongen migratie en die migranten-problematiek in de geschiedenis, dat hebben ze toch vooral aan zichzelf te danken. Maar straks bij het tentamen schrijf ik gewoon op dat het allemaal de schuld van de blanken was want dan krijg ik een 10'. Oftewel het gemakzuchtige populistisch discours met alle daarbij behorende stereotype denkbeelden (over de linkse kerk waartoe ik dan kennelijk gerekend word) is inmiddels ook deel van de collegezaal geworden. Dat is goed, want daarmee kan de collegezaal geen ivoren toren zijn en het maakt duidelijk wat er leeft. Maar het is wel triest dat je daarmee ook weer een paar stappen terug moet doen en op dit niveau moet uitleggen dat een wetenschapper in opleiding kritisch dient te zijn en dat dat iets heel anders is dan gemakkelijke dingen roepen.

Dat geldt ook voor een andere trend. Zoals ik al zei schoof na de afschaffing van de slavernij langzamerhand de Amerikaanse slavernijgeschiedenis voor het Nederlandse slavernijbeeld in het Nederlands historisch bewustzijn. Dat heeft de stilte over het eigen verleden in hoge mate bevorderd. Anno

nu lijkt er iets vergelijkbaars te gebeuren, maar dan aan de andere kant van het verhaal. Een aantal Afro-Nederlanders oriënteert zich voor hun historische bewustwording en sociaal-culturele emancipatie heel erg op alles wat in de VS gebeurt. Dat Amerikaanse beeld lijkt soms langzaam voor het zicht op de eigen geschiedenis te schuiven en voor de eigen erfenissen daarvan. Ik hoorde zelfs dat er praatgroepen zijn van Afro-Nederlandse jongeren die alleen in het Engels met elkaar spreken. Ik kan me bij die Amerikaanse inspiratie wel iets voorstellen, maar we zullen echt moeten blijven beseffen dat Suriname, Curaçao of Nederland toen niet en nu niet hetzelfde zijn als de VS. Slavernij in Louisiana werkte anders dan in Suriname, Amsterdam Zuidoost is niet hetzelfde als de Bronx. Door het overstelpende cultuurimperialisme vanuit Amerika, is het verleidelijk om die vergelijkingen wel te maken, maar in dat opzicht lijken spraakmakende African Americans soms erg op hun witte landgenoten: ze denken namelijk dat het Amerikaanse model wereldwijd past. Begrijp me goed, ik probeer hiermee niets te bagatelliseren, in tegendeel, ik wil alleen zeggen: laat er geen nieuwe stilte ontstaan door te vergeten naar de eigenaardigheden van onze eigen geschiedenis en onze eigen erfenissen te kijken.

Een laatste ontwikkeling waaruit een nieuwe stilte zou kunnen ontstaan is de hernieuwde opkomst van de economisch-historische benadering van het slavernijverleden. Enerzijds is er de econoom die berekende wat de nazaten van Surinaamse slaven als herstelbetaling van Nederland zou moeten krijgen door precies te berekenen wat voor loon ze toen hadden moeten krijgen en tot wat voor bedrag dat nu is aangegroeid. Het probleem daarmee is dat het de suggestie wekt dat als er wel loon zou zijn betaald, het allemaal niet zo erg zou zijn geweest. Maar belangrijker vind ik dat het de slavernij en de erfenissen daarvan tot een economisch probleem reduceert, waarmee opnieuw een heleboel mentaal-culturele en sociale geschiedenis achter de horizon dreigt te verdwijnen. Hetzelfde geldt voor de economisch-historici die door de stijgende populariteit van Atlantische Geschiedenis, de discussie over het economisch belang en de economische impact van de Nederlandse slavernij willen berekenen. Was slavernij nu wel of niet belangrijk voor Nederland. Dat leidt niet alleen opnieuw tot eurocentrische geschiedenis, maar ook hier tot sociale en mentaal-culturele historische stilte. Kortom, de inclusieve en meerstemmige geschiedenis van het Nederlands slavernijverleden die langzaam aan het ontstaan was, moet oppassen er niet weer een van exclusieve perspectieven en één-stemmigheid te worden.

Betekent dat dan dat economische benadering niet mag, of dat we allemaal een culturele invalshoek moeten kiezen? Bepaald niet. De Nederlandse slavernijgeschiedenis zit volgens mij bijvoorbeeld te springen om een onderzoek à la dat van Catherine Hall in Engeland over wat er eigenlijk is gebeurd met de kapitalen die in 1863 aan de voormalige slaveneigenaren zijn uitgekeerd; en er mag zeker wel eens een economische geschiedenis van de Antilliaanse slavernij worden geschreven. Maar waar het om gaat is dat het wel inclusieve geschiedenis moet zijn, die meerdere kanten laat zien, die durft toe te geven dat het laatste woord zeker nog niet gesproken is en waarvan de resultaten voor een groot publiek worden vertaald. Kortom, er is nog heel veel werk te doen.